

SLOVANSKO *SĚTO — IZZIVALEN PROBLEM?

Na primerjalni razčlembi položaja števnikov '10', '100' in '1000' v slovanskih jezikih kot tudi na širokem indoevropskem in neindoevropskem prostoru je postavljena podmena, da je praslovaniščina podedovala »normalno« obliko *set_δ '100', vendar je bila ta pozneje (verjetno v dobi od 1. stol. pred n. š. do 1. stol. po n. š.) nadomeščena z »intruzivno« severnotraško (daško) obliko, ki jo je mogoče rekonstruirati kot *sut_ā; to so si Slovani sposodili kot *sĕto.

The hypothesis, based on a comparative analysis regarding the situation of the numerals '10', '100' and '1000' in the Slavic idioms as well as on a large Indo-European and non-Indo-European scale, is that Proto-Slavic inherited a "normal" form *set_δ '100', later (probably in the interval 1st century B. C. — 1st century A. D.) replaced by an "intrusive" North-Thracian (Dacian) form reconstructible as *sut_ā, which was borrowed by the Slavic speakers as *sĕto.

Uvod

Števnik '100', s svojo pomembnostjo v arhaičnih, na neposredni menjavi temelječih družbah, nas pogostoma postavlja pred zanimive probleme ne le same jezikovne analize, marveč tudi zunajjezikovnih realnosti. Dober zglede je slovansko *sĕto, ki bo obravnavan v nadaljnjem. Izmed vseh slovanskih števnikov je nedvomno najzanimivejši za jezikoslovno raziskovanje; odškoduje nas za nekoliko šibko osvetljenost predzgodovine Slovanov in domnevo-ma bogatih medetničnih stikov.

Podobne si oblike v vseh slovanskih jezikih ne sprožajo bistvenih rekonstrukcijskih problemov: vse se stekajo v edino obliko *sĕto. Nepričakovan zaplet nastane šele, ko skušamo to obliko povezati s praindоеvropsko obliko *k̑mt-óm, *k̑mt-ā kot varianto od *dk̑mt-óm, *dk̑mt-ā, očitno sorodno z *dek̑m '10'. Zato je bilo '100' za občutek Praindоеvropejcev 'desetkrat deset' ali 'pojačena deset(ica)', medtem ko je bilo '1000' pozneje tolmačeno kot 'pojačeno sto' ali 'veliko sto', kakor razodeva primerjalna razčlemba.

Kar se tiče slovanskih jezikov, je temeljni problem to, da rekonstruirana skupna oblika *sĕto ni pričakovana oblika, tj. *seto; še več, moti ne le nadomeščenost fonema e z ě, ampak tudi končnica. Kakor kaže primerjava '100' z '10' in '1000' (podrobnosti gl. niže), bi morala splošna rekonstruirana oblika biti *set₆. Kolikor vem, ta okoliščina, dasi nikakor ne nepomembna, ni bila deležna ustreznega razmisleka. Če predpostavljamo, da so se dogodile izjemne glasovne spremembe (npr. zaradi pogoste rabe tega števnik, prim. Mańczak 1971), se moramo enako ozreti na očitno sorodne oblike za '10' oz. '1000', ki izpričujejo normalne glasovne spremembe. Če je tako, ali je položaj slovanskega *sĕto zares izzivalen?

'10', '100', '1000'

Jezikoslovna rekonstrukcija dovoljuje sponirati osnovno praindоеvropsko (dalje: pie.) obliko *dk̑m '10' in izpeljanko *(d)k̑m-t-om > lat. centum 'desetkrat deset' (Perotti 1985: 606). Zato si je sprejemljivo zamišljati, da je

osnovni števniki praindoevropske družbe pomenil 'vseh (deset) prstov na (obeh) rokah'. Ker pa taka majhna količina oz. nizko število, kakor ju izraža ta števniki, ne moreta zadostovati pri pomembnih neposrednih zamenjavah blaga kot '100 ovc', '100 krav', '100 loncev' ipd., ki so zelo pogoste, je v takih primerih postal najpomembnejši števniki števniki '100'. S tem si lahko razložimo, zakaj imajo ugrofinski jeziki sposojenko iz nekega iranskega jezika: finsko *sata*, madžarsko *száz* (Benkő in dr. 1967—1976, 3, pod *száz*). Zunajjezikovna realnost je torej bila, da so iranska plemena, v predzgodovini meječa na ugrofinsko domovino, vplivala na trgov(in)sko življenje in prav tako na izrazje.

A to nikakor ni osamljen primer. Armenščina je ohranila samo *tasn* '10' kot ie. dediščino. Števniki '100' je nerazvozan (verjetno domač), medtem ko je oblika za '1000' sposojena (gl. preglednico 1). Albanščina izkazuje mešane domače in latinske oblike, četudi se je v nekaterih primerih zelo težko odločiti v prid enega od obeh možnih izvorov, ker z zgodnjimi besedili ne razpolagamo in ker je svoje prinairedilo tudi skriževanje (kontaminacija). Pa vendar: alb. *dhjetë* se zdi domače, *quind* '100' odraža lat. *centum*, in *mijë* odraža lat. *mille*, *milia* (prim. romun. *mie*).

Števniki '1000' prav tako postavlja mikavna vprašanja. Čeprav naše snovi ne osvetljuje neposredno, koristno razstira splošno ozadje. Najprej je treba opomniti, da pie. verjetno ni imela posebne oblike za '1000', saj so različna ie. narečja razvila posebne oblike v poznejših obdobjih. Rekonstruirana psevdopraindoevropska oblika **gheslo-* z domnevnim pomenom '1000' počiva na premalo trdnih podatkih (Pokorny 1959: 446; Morris in dr. 1979: 1518). Vseeno naj bi razlagala grške oblike za '1000' (**ghésl-yo-*) kakor tudi latinsko obliko (**smī-* 'eden' + neka oblika **gzhlī-*). Ta mnenja se zdijo precej obupani poskusi v primerih, ko lahko pie. besedišče komajda razloži poznejše resničnosti.

Indoiranska skupina izkazuje oblike, tvorjene s *sa-* 'ena' + neko obliko, ki naj bi bila izpeljana iz istega prvotnega korena **gheslo-*, čeprav je možna tudi povezava s sanskrtskim (dalje: skr.) *sáhas-* 'moč, sila' (Simenschy in Ivănescu 1981: 311).

Drugi jeziki, kakor armenščina in madžarščina, so si sposodili iranske oblike za '1000' (gl. pregl. 1), medtem ko si je finščina ustrezni števniki sposodila od svojih germanskih sosedov. Na drugi strani je gruzinščina razvila ta števniki kot 'desetsto' (pregl. 1b).

Za podlago nadaljnjemu razpravljanju o položaju števnik '100' v praslavanščini je najvažnejši položaj števnik '1000' v slovanščini,¹ baltščini in germanščini. Kakor kaže preglednica 1, števnik za '10' in '1000' v praslavanščini oba izkazujeta normalen glasovni razvoj, v slednjem primeru s tvorjenko tipa **tu-* > **ty-* + '100', tj. **ty-seť6*, **ty-seťa* 'pojačeno sto' ali 'veliko sto'. To so pomembne podrobnosti, kaže, da je bila starinska praslavska oblika za '100' prav verjetno **sět6*, pozneje nadomeščena s **sěto*. Toda preden to misel razvijemo, naj pripomnimo, da so podobne

¹ Stsl. *tъma* 'temà' je izpričano tudi v pomenu 'zelo veliko, velika množica', včasih celo 'deset tisoč'. To je bilo v staroromunskih besedilih kalkirano z *intunerec* 'tema' (L. Djamo-Diaconită, v: Olteanu 1975: 103, op. 1). Ta posebno zanimivi pomenski razvoj se da razložiti z asociacijo 'noč' — 'veliko zvezd', 'temno nebo (npr. pred neurjem)' — 'veliko ptic', itd.

tvorjenke za '1000' izpričane v baltščini in germanščini. Če že konvergentne oblike v baltščini in slovanščini ne povzročajo večjih problemov — saj sta ti jezikovni skupini razvili mnogo podobnih oblik —, pa obstoj podobnega števnikarja v germanščini (torej zgrajenega po istem vzorcu *tu- + '100') postavlja nekaj neprijetnih vprašanj. Machek (1971: 643) je skušal težavo premostiti z domnevo, da germanske oblike niso domorodne (tj. v skladu s pravili glasovnega razvoja od pie. do germ.), ampak sposojene iz slovanščine. Vendar germanisti običajno nastavljajo praobliko *tus-hundi (torej *tus- + '100'), pri čemer naj bi bil prvi del zloženke iz ie. *tēu-, *təu-, *teuə- 'otekati, naraščati' (Pokorny 1959: 1080, prim. arm. t*ev* 'število'; dalje Wasserzieher 1979: 230, Morris in dr. 1979: 1546). Ti dve mnenji zbotati ni lahko, pa vendar bode v oči, da je praslovansko *ty-*šet6*, *ty-*šet*a utemeljeno na normalnem glasovnem razvoju in je zanesljivo domače. Če sprejmemo Machkovo podmeno (k čemur se nagibam tudi sam), potem lahko rekonstruirano germansko obliko *tusundi (ne *tus-hundi) štejemo za sposojeno iz slovanskega (dalje: sl.) *ty-*šet6* oz. še raje iz vzporedne oblike *ty-*šet6*: Germani so slišali slovanski y (takrat še kratki u) kot u, nosni o kot un in skupino t*6* kot ti. Vidimo, da Machkovi teoriji ne nasprotuje nič, in prav treba bi jo bilo spet prerazmisliti.²

Preglednica 1

'10', '100' in '1000' v indoevropskih jezikih

	'10'	'100'	'1000'
pie.	*de <i>k</i> m	*(d)k <i>m</i> -t-óm, *(d)k <i>m</i> -t-ā	—
psl.	*des <i>et</i> o	*s <i>et</i> o, nadomeščeno s *szto	*ty- <i>šet</i> o, *ty- <i>šet</i> a
balt.			
lit.	dešimt	šimtas	tūkstantis
let.	desmit	simts	tūkstoš, tukstuōts
stprus.			tūsimtons (tož. mn.)
stind.	daša	šatām	sa-hāsrām
avest.	dasa	satəm	ha-zagrām
nperz.			(hazar)
arm.	tasn	(harior)	(hazar < nperz.)
germ.	*tehun	*hundun	*thus-hundi
got.	taihun	hund	pū-hundi
kelt.			
stir.	deich	cēt	
kimr.	deg	cant	
korn.	dek	cans	
bret.	dek	kant	
toh. A/B	šāk/šak	kānt/kānte	
lat.	decem	centum	mille. milia
gr.	δέκα	*ε-κατόν	
eol.			χέλλιοι
jon.-at.			χ(ε)ίλιοι, χήλιοι

² Kolikor vem, ni nihče ponudil podmene, da bi lahko baltščina, slovanščina in germanščina izkazovale kalk po domorodnem (predindoevropskem) vzorcu, čeprav se mi to zdi povsem verjemljivo. Seveda bi bilo treba premisliti več nadržnosti (npr. ali je germanščina prav tako kalkirala isti vzorec ali si je besedo preprosto sposodila iz slovanščine), in ker namen pričujočega članka ni rešiti tako kar se da sporno vprašanje, ga samo nakazujem. Morebitna podmena, da so baltščina, slovanščina in germanščina razvile konvergentne oblike v neki poznejši, predekspanzijski praindоеvropski fazi, ni vzdržna, ker baltščina in slovanščina spadata v satemsko, germanščina pa v kentumsko skupino. Skoraj gotovo je, da so konvergentne

Preglednica 1b

'10', '100' in '1000' v nekaterih neindoevropskih jezikih

	'10'	'100'	'1000'
gruz.	<i>aŋi</i>	<i>asi</i>	<i>aŋasi</i>
fin.	<i>kymmenen</i>	<i>sata</i> (< iran.)	<i>tuhat</i> , rod. <i>tuhannen</i> (< germ.)
madž.	<i>tíz</i> (? sposojeno)	<i>száz</i> (< iran.)	<i>ezer</i> (< iran.)

Preglednica 2

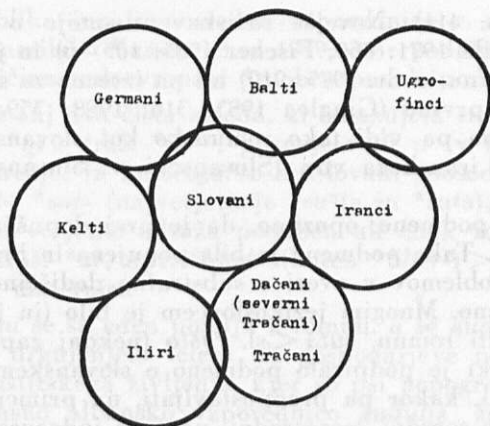
'10', '100' in '1000' v slovanskih jezikih

	'10'	'100'	'1000'
psl.	<i>desętъ</i>	<i>sętъ, sъto</i>	<i>ty-sętъ, ty-sęta</i> <i>ty-sęta, ty-sęta</i>
stsl.	<i>desętъ</i>	<i>sъto</i>	<i>ty-sęšta, ty-sęšta</i>
bolg.	<i>desęt</i>	<i>sto</i>	(<i>hilijada</i>)
sbh.	<i>děsēt</i>	<i>stō</i>	<i>tisuća</i> (<i>hilijada</i>)
slov.	<i>desęt</i>	<i>stō</i>	<i>tisoč</i>
č.	<i>deset</i>	<i>sto</i>	<i>tisíc</i> (star.), <i>tisíc</i>
slš.	<i>desat', desiat</i>	<i>sto</i>	<i>tisíc</i>
p.	<i>dziesięć</i>	<i>sto</i>	<i>tysiąc</i>
r.	<i>děsjat'</i>	<i>sto</i>	<i>tysjača</i>

Slovansko **sōto* in sorodni problemi

Če '10' in celo '1000' izpričujeta normalen glasovni razvoj iz pie. v psl., psl. '1000' pa so si verjetno (ali vsaj mogoče) sposodili sosednji Germani že zelo zgodaj, zakaj tedaj '100' povzroča tolikšne glasovnorazvojne probleme? Seveda bi lahko mislili, da je morda prišlo do izjemnega glasovnega razvoja ali da je raba spremenila začetno obliko. To so pravzaprav podmene, ker ni boljših. Če zares poskušamo dati razumno razlago, bi morali sprejeti podmeno, da je bila slovanska oblika najbrž sposojena. To je bilo očitno mnogim znanstvenikom (npr. Mikkoli 1913—1950, 1: 69). Drugi slavisti to citirajo kot možnost, ne nagibajo pa se k njenemu sprejetju (npr. Vasmer 1953—1958, 3: 15, Skok 1971—1974, 3: 336, oba z navedbo nadaljnje literature). In res bi lahko bila verjeten vir iranščina, saj so ugrofinski jeziki prevzeli ravno iransko obliko. Težava je v tem, da iranske oblike izkazujejo v korenu *a*-jevsko stopnjo samoglasnika (avesta *satəm*), medtem ko sl. oblika vodi k osnovni obliki **sut-* (torej **sutəm*, pri podmeni o iranskem viru), ta pa, kolikor vem, ni izpričana niti vzpostavljiva za noben iranski jezik. Po mojem povezovanju z iranščino ne ponuja dobre razlage in bi ga bilo treba opustiti. Dejstvo, da ga mnogi slavisti niso sprejeli, po svoje samo dokazuje, da mu manjka prepričljivosti. Toda, kateri drug vir priklicati na pomoč? Očitno je, da bi to moral biti satemski jezik, ki ga je govorilo katero od ljudstev, mejčih na domovino Slovanov, zanj pa se danes lahko domneva, da se je razprostirala severno od Karpatov, v današnji južni Poljski in jugozahodni Ukrajini (Gimbutas 1971; Váňa 1983). Ozemeljsko so bili Slovani in njihovi sosedi ponaseljeni takole:

oblike v teh jezikih novote, sposojenke ali kalki iz poznejše, popraindоеvropske faze. Podmeno, da bi lahko bile kalki po predindoevropskem vzorcu, podpira stanje v gruzinščini, kjer je zveza med '100' in '1000' razvidna na prvi pogled (gl. preglednico 1b): '1000' je preprosto 'desetsto'.

Sl. 1. Ozemeljska razvrščenenost Slovanov in njihovih sosedov na začetku naše ere, tj. več stoletij pred slovansko ekspanzijo v osrednjo, severno, vzhodno in južno Evropo (po Gimbutasovi 1971 in Váni 1983 z avtorjevimi dodatki).

V luči znanega je zdajci mogoče skleniti, da (1) sl. *sšto ne more biti sposojeno iz kakega kentumskega jezika, torej germanščina in keltščina ne prihajata v poštev; (2) baltški jeziki prav tako ne morejo razložiti slovanske oblike, čeprav so bližnjesorodni; (3) iranščina ne more priti v poštev, ker ni mogoče verodostojno rekonstruirati nobene praoblike kot *sutəm.

Po izključitvi teh možnosti se naša razčlemba lahko obrne k zadnjima dvema: ilirščini in traščini. Ilirščino lahko praktično izločimo, ker zgodovinski, arheološki ali jezikovni podatki preprečujejo, da bi jo jemali za vir sl. *sšto. Stiki med Slovani in Iliri so morali biti naključni, beseda kot *sšto pa zahteva nepretrgane, dolgotrajne in sistematične vezi. To končno pelje k zadnji možnosti, ki utegne naposled osvetliti celotno vprašanje: k traški zvezi.³

Romunsko *sútă*, slovansko *sšto, in s tem povezani vidiki

Svojčas je bilo običajno razlagati romun. *sută* '100' kot slovansko sposojenko (Šăineanu 1929: 632; Pușcariu 1976 /1. izd. 1940/: 275; Schmid 1964: 196; Vasmer 1955—58, 3: 15; Rosetti 1986: 135, 280, češ da gre za zelo staro sposojenko, ko je bil prevzem slovanskega jora z romunskim *ú* mogoč⁴; Raevskij

³ Podmeno, da bi sl. *sšto lahko bilo severnotraška (daška) sposojenka, je prvi izrazil Daicovicu (1956: 120). To je bila sijajna opazka avtoritete med zgodovinarji, vendar storjena mimogrede, brez potrebnega dokazovanja. Treba jo je zabeležiti za historiat tega vprašanja. Pričujoči članek je nastal neodvisno od tega kratkega zariša in s popolnoma drugimi argumenti.

⁴ Prevzem sl. *ъ* > romun. *ú* (pod naglasom, kot v *sútă*) ni bil nikoli mogoč in ga ne podpira niti en primer. Podmene, da romun. *sută* kaže slovanski vpliv, je kriva tudi (ali predvsem) grafična iluzija; v prejšnjem stoletju (npr. v priročnikih, kakršen je Miklošič 1886) se je *sšto* običajno pisalo *sšto (tako ponekod še danes, npr. Raevskij in Gabinskij 1978: 411, tu z nepričakovanim zapisom *sšto, verjetno tiskovna pomota). Seveda sta prepisa *sšto ali *sšto, kot je v jezikoslovju navada, zgolj dogovorna; toda »pisavna slepila« v jezikovnih razčlembah bi lahko bila hvalen predmet daljših razprav.

in Gabinskij 1978: 411). Novejše raziskave dvomijo o slovanskem izvoru romun. *sută* (Mihăilă 1971: 360; Fischer 1985: 105—6) in jo imajo za »neznanega izvora« (Coteanu in dr. 1975: 919) ali pa izrecno za substratno (severno-traško ali daško) prvino (Giuglea 1983: 316; 1988: 359; Pârvulescu 1974). Osamljena podmena pa vidi tako romunsko kot slovansko besedo za '100' sposojeni iz istega iranskega vira (Slușanschi, v: Slușanschi in Wald 1987: 265, op. 16).

Pregledujoč te podmene, opazimo, da je prej dopuščani slovanski izvor zdaj težko sprejeti. Taka podmena je bila ponujena in brž sprejeta (že v 19. stoletju), ko se problemov v zvezi s substratno dediščino v romunščini še niso lotevali ustrezno. Mnogim jezikoslovcem je bilo (in je kdaj pa kdaj še zmeraj) laže enačiti romun. *sută* < sl. **sĕto* (nekdaj zapisovanega **sŭto* — »pisavno slepilo«, ki je podpiralo podmeno o slovanskem izvoru tega števnika v romunščini), kakor pa predpostavljati, na primer, da bi obe obliki lahko bili dejansko sorodni, praserodni, na širši indoevropski ravni. In nazadnje, osamljena podmena, omenjena zgoraj (Slușanschi), ne rešuje tega zamotanega vprašanja, marveč ga brez potrebe in perspektive celo še bolj zamotava.

Ta dejstva zahtevajo odgovore na druge za pravilno razumevanje bistvene posameznosti, in sicer: (1) obravnava ie. zvočnikov v traščini v primerjavi z drugimi ie. jeziki, s slovanščino vred; (2) morebitne priče traških oblik v starodavnih besedilih; (3) kdaj in kako so si Slovani domnevoma sposodili severnotraško (daško) obliko za '100', ki je nato spodrinila podedovano psl. obliko **sĕt6*.

Zaključni del pričujočega članka je posvečen tem vidikom.

(1) Ie. zvočniki v traščini in s tem povezani problemi

Preglednica 3

Indoevropski zvočniki in njih odrazi v raznih jezikih

Pie.	Sl.	Traš.	Lit.	Stind.	Gr.	Lat.	Germ.
ɾ	<i>ir, ur</i>	<i>ur</i>	<i>ir</i>	<i>r</i>	<i>αɔ, ρα</i>	<i>or</i>	<i>ur</i>
ɺ	<i>il, ul</i>	<i>ul</i>	<i>il</i>	<i>r</i>	<i>αλ, λα</i>	<i>ol, ul</i>	<i>ul</i>
ṃ	<i>ɛ</i>	<i>um</i> (juž. nar.) <i>um</i> > <i>u</i> (sev. nar.)	<i>im</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>em</i>	<i>um</i>
ṅ	<i>ɛ</i>	<i>m</i> (?)	<i>in</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>en</i>	<i>un</i>

(Po: Krahe 1942: 46—7 in Simenschy & Ivănescu 1981: 218—21; traške glasovne vrednosti so usklajene z avtorjevim pogledom, predstavljenim v glavnem besedilu.)

Raziskave zadnjih dvajset, trideset let so pokazale, da sta ie. **ṃ* in **ṅ* res dala v traščini **u^m*, **uⁿ* (Georgiev 1957: 81, ocenjeno v: Poghirc 1969: 316—7). Kljub temu je na tem mestu potreben večji popravek: glasovni potek ie. **ṃ*, **ṅ* > traš. **u^m*, **uⁿ* ni lasten samo južni veji traške družine, ampak dovolj očitno tudi njeni severni veji (z malenkostno razliko — gl. niže); med drugim dokazuje to dejstvo podedovana substratna oblika *sută* v romunščini in sposojena oblika **sĕto* v slovanščini. So pa še drugi dokazi. Nedavno je pokojni profesor Ivănescu (1980: 258) opozoril, da romun. *burtă* 'trebuh, maternica' (rabi se za nosečnice in sploh trebušaste osebe) odraža ie. **bhṛt-*, koren **bher* 'nositi; roditi otroke' (Pokorny 1959: 128; Morris in dr. 1979:

1509). Romunska oblika ima neposredno vzporednico v nemškem *Ge-burt*, sorodnem z *Bahre* 'nosila' (Wasserzieher 1979: 24): podatek, ki kaže, da sta traščina in germanščina indoevropski *r obravnavali podobno.

Imamo torej najmanj dva čista zgleda, ki izkazujeta traško ravnanje z ie. zvočniki: prvič, ie. *m̥ > trašč. *u^{m,n}, pozneje tudi u (v nekaterih severnih narečjih, vstevši narečje, iz katerega so si Slovani sposodili *sʷto), npr. ie. *k̥m̥t-ā > trašč. *suⁿt-, *sut- (najverjetneje *suⁿtā in *sutā), od koder romun. *sută* (končni -ă zelo verjetno odraža podoben ali enak fonem v traščini);⁵ in drugič, ie. *r > trašč. *ur, npr. *bh^rt- (koren *bher-) > trašč. *burt- > romun. *burtă* 'trebuh, maternica'.

Po mojem mnenju se še eden ponuja z romun. *a se gudura* (o psih) 'izražati zadovoljstvo z drgnjenjem telesa ob gospodarjeve noge'. To je očitno arhaičen izraz iz pastirskega življenja, kjer so psi nepogrešljivi pri čuvanju ovc; beseda ima jasno albansko vzporednico *gudulís* 'žgečkati, ščegetati'. Predlagana ie. oblika je *gh^hnd-, koren *ghend-, *ghed- 'prijeti, pograbit, vzeti' (odtod tudi angleško *get, for-get*, lat. *pr(a)e-hendere*, itn., za nadaljnje oblike gl. Pokorny 1959: 437, Morris in dr. 1979: 1517–8). Če se sprejme naša rešitev, tedaj bi rekonstruirana glasovna sprememba bila: ie. *gh^hnd- (<*ghend-) > trašč. *gud-ur-/ul- > romun. *gudur-a*, alb. *gudul-is*.⁶

(2) Ali je traški etimon izpričan?

Romunščina izpričuje obstoj osebnih imen, izpeljanih iz *sută* '100', kot so: *Sută, Suteanu* (*sută* + *-eanu*), *Sutescu* (*sută* + *-escu*) (Jordan 1983: 431). To dokazuje, da osebna imena, izpeljana iz števnikar '100', res obstajajo.

V tem smislu bi lahko bile relevantne naslednje traške oblike: (a) traščansko osebno ime *Sountous* (*Suntus*) (Dečev 1957: 470); (b) *Souētou-lēnos, Souitou-lēnos*, pridevka (epiteta) Herosa, trakijskega viteza (n. d., 468). Zadnji dve imeni (božanski ali junaški) izkazujeta kot drugo prvino *-lēnos*; etimološko ni jasna, je pa potrjena v drugih imenih bogov, npr. *Ouērzen-lēnos*, pridevek Dioniza. Oblike *Souētou-, Souitou-, Sountous* so starejše od romunskih imen *Sută, Suteanu, Sutescu*, tj. odsevajo — kot osebna ali božanska imena — rekonstruirano traško besedo za '100', ki naj bi imela koren *sunt-, *sut- (*sunt-ə, *sut-ə). Pripomniti je treba dvojje.

Osebno ime *Sountous/Suntus* odraža nosniškost, in taka izgovarjava je bila bržkone resnična; iz tega je sklepati, da je vsaj v nekaterih narečjih (eno od njih je tisto, v katerem je bila zapisana oblika *Suntus*) ie. *m̥ prešel v *u^m, *uⁿ. Druga narečja so *u^{m,n} raznosnila v u: tako narečje je bilo gotovo neko severno, v bližini slovanske domovine, zakaj samo breznosniška oblika lahko zadovoljivo razloži sl. *sʷto. — Božanski imeni *Souētou-lēnos, Souitou-lēnos*, sicer nejasni v drugem delu, izkazujeta v prvem pomen '100': ime

⁵ Če je naša rekonstrukcija dovolj pravilna, potem je najverjetnejša oblika za '10' v traščini *désunt (v južnih narečjih) in *désut (v severnih). Prav tako možni sta *dasúnt, *dasút, če sprejmemo misel (lepo podprto s podatki, ki jih tu ni mogoče razvijati), da je traški jezik poznal vsaj en nevtralni fonem tipa /ə/.

⁶ Albanska vzporednica lahko odraža ilirski prototip (pri podmeni, da je albansko novoilirski jezik) ali pa traškega (če domnevamo, da je albansko potomka traščine). Glede na občutljive in težke odprte probleme v zvezi z albansko etnogenezo je za naš namen dovolj opozoriti na vzporednost med romun. *gudurá* in alb. *gudulís*.

bi bilo mogoče prevesti kot 'bog s stotimi (? — *lēnos*'). Ti obliki obe izkazujeta pisno pomoto z *ē* oz. *i* (eta oz. jota). Prava izgovarjava bi bila morala biti nosna tudi tu, namreč *Sountou-/Suntu-lēnos* (grška črka ni).

(3) Slovansko **sǫto* in možna kronološka slika

Navedena dejstva dovoljujejo postulirati obstoj psl. oblike **sǫt6*, ki je v skladu z drugima relevantnima števnikoma **desǫt6* in **ty-sǫt6* (tudi **ty-sǫta*). V določenem predzgodovinskem ali prazgodovinskem času je to obliko zamenjala severnotraška, celo severnodaška oblika (ki jo je mogoče rekonstruirati kot **sut-a*), ki je pozneje postala vseslovanska beseda za '100'. Takšno spono je mogoče razumeti samo, če se skličemo na zunajjezikovne realnosti, iste (ali podobne), kakršne so pripeljale do iranskih oblik za '100' v ugrofinskih jezikih: trgovina in blagovni promet. Podobne zunajjezikovne realnosti so krive za verjeten (ali vsaj možen) slovanski izvor germanske besede za '1000'.

Če to sprejmemo, se postavlja upravičeno vprašanje: kdaj je psl. **sǫt6* zamenjala post-psl. oblika **sǫtc* diskutabilno severnotraškega izvora? Odgovor je nujno težak, ker nam manjka primerna preglednica severnodaško-praslovanskih korespondenc, čeravno je bil v zadnjem času vpliv daščine na slovanščino pogosto opažan (npr. Gimbutas 1971: 22 in nasl.; Váňa 1983: 88). V teh okoliščinah je odgovor lahko le ena od preprostih podmen na podlagi redkih zgodovinskih podatkov. Najverjetnejša doba, ko bi bili Dačani lahko imeli pomemben vpliv na Slovane in njihov jezik, je od 1. stoletja pred n. š. do 1. stoletja po n. š., to je doba, ko so Dačani igrali važno vlogo v jugovzhodni Evropi, začevši z vladavino Burebiste v 1. stol. pred n. š. in končavši z drugo dakijsko-rimsko vojno l. 105—106. Po tem datumu so Dačani, in sploh Tračani, šli neizprosno pot postopnega porimljanjenja; ni verjetno, da bi bili še lahko vsiljevali ključne izraze, kakršen je '100', čeprav so »svobodni Daki« rimskemu imperiju zadajali preglavice tja do 4. stoletja. Po drugi strani je slovanska sposoditev števnik '100' še pred 1. stol. n. š. seveda mogoča, vendar ne vidim povsem prepričljivega družbenega in gospodarskega konteksta.

Nazadnje, če sprejmemo domnevo, da so si Germani števniki za '1000' sposodili, potem je najverjetnejše, da je do te spono prišlo pred 1. stol. n. š., ko so morali Slovani imeti določen vpliv na germanska ljudstva. Za zdaj zgodovinski in arheološki dokazi še ne podpirajo takega mnenja, toda bodoči podatki bodo gotovo razjasnili tudi te podrobnosti. Sicer pa se tega poglavja slovansko-germanskih odnosov ni mogoče v polnosti lotiti na tem mestu.

Zaključne opombe in sklepi

Položaj slovanskega **sǫto* se da bolje razumeti v širšem, indoevropskem kontekstu. Števniki za '100' in '1000' se lahko pogosto sponojajo iz sosednjih jezikov. Položaj v finščini, madžarščini in slovanščini je tipičen. Zanimiv je tudi položaj v romunščini, kjer *sutǎ* odraža domačo predrimljansko (severnotraško) obliko in je vrinjenka (intruzivna oblika) med števniki romanskega izvora. Podoben, čeprav nekako obrnjen položaj najdemo v albanščini, kjer *qind* '100' (< lat. *centum*) stoji med domačimi števniki. Armensko *tasn* '10' kaže ie. izvor, toda *harior* '100' je domnevno domorodka, medtem ko je *hazar* sposojenka iz perzijsčine. Itd.

Z jezikovno razčlemba lahko za psl. obliko za '100' nastavimo *set6, zaradi podpore oblik za '10' in '100': *deset6, oz. *ty-set6, *ty-seŕta. Psl. *set6 je torej zamenjala (zelo verjetno med 1. stol. pred n. š. in 1. stol. po n. š.) »vrinjenka« iz severne traščine (daščine), kar potrjuje ugotovljivi glasovni razvoj ie. *m v traš. *u^{m,n} (južna narečja) in dalje v *u (severna narečja, vštevši narečja, iz katerih je bila sposojena sl. oblika). Podmeno, da bi lahko sl. *sžto odražalo iranski vpliv, je treba zavreči, ker je ne podpirajo glasovni zakoni, rekonstruirani za iransko vejo ie. družine.

Na vprašanje, ali je *sžto edini severnotraški vpliv na slovanščino, je odgovor: seveda ne. Slavisti se v zadnjem času strinjajo glede pomembnosti severnotraškega (daškega) vpliva na slovanščino, čeprav smo še daleč od celovitega pogleda nanjo. Pričujoči članek je odprl samo enega od vidikov, ki jih je treba v tem kontekstu proučiti (podobno Paliga 1987).

Prevedel *Velemir Gjurin*
Filozofska fakulteta, Ljubljana

Navedenke

- Benkő, Loránd. (Ur.) 1967—1976. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. 3 knj. Budimpešta: Akadémiai kiadó.
- Berneker, Erich. 1927. Russische Grammatik. 3 verbesserte Auflage von Max Vasmer. Berlin-Leipzig: Walter de Gruyter.
- Coteanu, I., Seche, L., Seche, M. (Ur.) 1975. Dictionarul explicativ al limbii române. Bukarešta: Editura Academiei.
- Daicovicu, Constantin. 1956. Insemnări despre daci. Steaua no. 2: 120.
- Dečev, Dimităr. 1957. Die thrakischen Sprachreste. Dunaj: Rudolf M. Rohrer.
- Fischer, I. 1985. Latina dunăreană. Bukarešta: Editura științifică și enciclopedică.
- Georgiev, Vl. 1957. Trakiiskijat ezik. Sofija.
- Gimbutas, Marija. 1971. The Slavs. London: Thames & Hudson.
- Giuglea, George. 1983. Cuvinte românești și romanice. Bukarešta: Editura științifică și enciclopedică.
- Giuglea, George. 1988. Fapte de limbă; mărturii despre trecutul românesc. Bukarešta: Editura științifică și enciclopedică.
- Iordan, Iorgu. 1983. Dicționar al numelor de familie românești. Bukarešta: Editura științifică și enciclopedică.
- Ivănescu, Gheorghe. 1980. Istoria limbii române. Iași: Junimea.
- Krahe, Hans. 1942. Germanische Sprachwissenschaft. Berlin: Walter de Gruyter.
- Machek, Václav. 1971. Etymologický slovník jazyka českého. Praga: Academia.
- Mańczak, Witold. 1971. Evoluția fonetică neregulată datorată frecvenței. Studii și cercetări lingvistice 22, 6: 579—586.
- Mihăilă, Gheorghe. 1971. Criteriile determinării împrumuturilor slave în limba română. Studii și cercetări lingvistice 22, 4: 351—366.
- Mikkola, J. J. 1913—1950. Ūrslavishe Grammatik, 3 knj. Heidelberg: Carl Winter.
- Miklosich, Franz. 1886. Etymologisches wörterbuch der slavischen sprachen. Dunaj: Wilhelm Braumüller.
- Morris, William. (Ur.) 1979 (1969). The American Heritage Dictionary of the English Language. Boston: Houghton Mifflin Co.
- Olteanu, Pandelescu. (Ur.) 1975. Slava vche și slavona românească. Bukarešta: Editura didactică și pedagogică.
- Paliga, S. 1987. The social structure of the southeast European societies in the Middle Ages. A linguistic view. Linguistica 27: 111—126.
- Părvulescu, Adrian. 1974. D  m  tre Cant  mir et l'  tymologie de roum. *stejar*. Dacoromania N. S. 2: 278 in nasl.

- Perotti, Pier Angelo. 1985. Les mots latins désignant les dizaines et les centaines et le nombre mille. *Latomus* 44, 2: 603—608.
- Poghirc, Cicerone. 1969. Influența autohtonă. V: *Istoria limbii române*, knj. 2, ur. Al. Rosetti, B. Cazacu, I. Côtéanu in drugi. Bukarešta: Editura Academiei, str. 313—364.
- Pokorný, Julius. 1959. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern-München: Francke Verlag.
- Pușcariu, Sextil. 1976 ('1940). *Limba română*. Bukarešta: Minerva.
- Raevskij, N., Gabinskij, M. (Ur.) 1978. Skurt dikcionar etimologik al limbii moldovenești. Kișinău: Redakcia enciklopediei sovietice moldovenești.
- Rosetti, Al. 1986. *Istoria limbii române*. De la origini pînă la începutul secolului al XVII-lea. Bukarešta: Editura științifică și enciclopedică.
- Săineanu, Lazăr. 1929. *Dictionarul universal al limbei române*, ur. M. Stăureanu. Craiova.
- Schmid, Heinrich. 1964. Zur Entwicklungsgeschichte der romanischen Zahlwörter. *Vox Romanica* 23, 2: 186—238.
- Simenschy, Th., in Ivănescu, Gh. 1981. Gramatica comparată a limbilor indoeuropene. Bukarešta: Editura didactică și pedagogică.
- Skok, Petar. 1971—1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 4 knj. Zagreb.
- Váňa, Zdeněk. 1983. *Svět dávných Slovanů*. Praga: Artia.
- Vasmer, Max. 1953—1958. *Russisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winter.
- Wald, L., in Slușanschi, D. 1987. Introducere în studiul limbii și culturii indoeuropene. Bukarešta: Editura științifică și enciclopedică.
- Wasserzieher, Ernst. 1979. *Kleines etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.

SUMMARY

The situation of Slavic *szto has been a subject of many analyses, the main suggestions being either that it reflects a normal Indo-European heritage despite the unexpected treatment of IE * η to τ (normally ζ) or that it is borrowed from an Iranian idiom just like Finnish *sata* or Hungarian *száz*. Nevertheless a careful comparative analysis shows that the hypothesis of an abnormal phonetic treatment is not feasible as long as both the form for '10' (*desętę) and '1000' (*tysetę, *tyseta, *tysotę, *tysota) show that Proto-Slavic did inherit a 'normal' form *setę, later replaced (probably in the interval 1st century B. C. — 1st century A. D., possibly earlier) by an "intrusive" North-Thracian (Dacian) form reconstructible as *sutę, as is proved by Rumanian *sută* '100' (formerly considered a borrowing from Slavic, now more and more accepted as a North-Thracian, substratum heritage). Indeed the treatment of IE * η to * um, n , and to * $um, n > u$, in the southern and northern dialects of Thracian, respectively, is well supported by other examples.

On the other hand, Machek's hypothesis that the Germanic form for '1000' is a borrowing from Slavic is perfectly feasible and is additionally analyzed in this paper together with the suggestion that at least in Baltic and Slavic (possibly also in Germanic) the numeral '1000' may be a calque after an indigenous (pre-IE) model (cf. Georgian forms for '100' and '1000', Table 1b).

The paper tangently deals with the situation of Rum. *sută* and of other numerals for '10', '100', and '1000' in IE and non-IE languages which offer the adequate background for concluding that generally numerals from 1 to 10 are indigenous whereas numerals denoting hundreds and thousands may be indigenous or borrowed as a result of commerce and trade and depending on socio-economic contexts.